ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนการศึกษาการพัฒนาระหว่างประเทศจากมุมมองผู้สอนและผู้บริหาร
Factors Affecting the Learning and Teaching Development of International Development Studies from the Perspectives of Administrators and Teachers

ศิริมา ทองสว่าง
Sirima Thongsawang
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ 10330
Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Bangkok 10330
*Corresponding author e-mail: sirima.th@chula.ac.th
(Received: February 9, 2021; Revised: December 7, 2021; Accepted, December 13, 2021)

บทคัดย่อ

การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนด้านการพัฒนาระหว่างประเทศเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2546 โดยคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปัจจุบันมีสถาบันการศึกษาต่างๆได้จัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาการพัฒนาทั้งในและระหว่างประเทศเป็นจำนวนมากขึ้นถือเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนการสอนด้านการพัฒนาในประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศจากมุมมองผู้สอนและผู้บริหารและ 2) นำเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารและคณาจารย์จากหลักสูตรการพัฒนาระหว่าง ประเทศจำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งเป็นสำหรับกลุ่มผู้สอนและผู้บริหาร การวิจัยนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและเอกสารที่เกี่ยวข้องผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศจากมุมมองผู้สอนและผู้บริหารมี 3 ปัจจัยหลัก ปัจจัยดังกล่าวคือ 1) ปัจจัยด้านการได้รับจัดสรรทุนการศึกษาลดลงอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงกระแสการพัฒนา ส่งผลให้ผู้เรียนจากประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลดลง และทวีปอื่นมากขึ้นนำมาสู่การพิจารณาปรับเปลี่ยนเนื้อหาและวิธีการเรียนการสอนให้รองรับผู้เรียนที่มีความหลากหลายมากขึ้น 2) ปัจจัยด้านเกณฑ์ชี้วัดคุณภาพการศึกษาที่มีการประเมินผลงานตีพิมพ์ของผู้เรียนส่งผลให้มีการปรับตัวด้านการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้พัฒนาทักษะของผู้เรียนด้านการเขียนเพื่อสามารถตีพิมพ์ในฐานข้อมูลนานาชาติได้และ 3) ปัจจัยด้านเทคโนโลยีการเรียนการสอนออนไลน์ การปรับประยุกต์การเรียนการสอนรูปแบบออนไลน์ในสาขาการพัฒนาระหว่างประเทศถือเป็นความท้าทายเนื่องจากรูปแบบการเรียนการสอนโดยมากเน้นการลงพื้นที่ให้สัมผัสประสบการณ์ตรง ตลอดจนประเด็นความคุ้นชินด้านการใช้เทคโนโลยีที่แตกต่างกันและการดึงความสนใจของผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศควรครอบคลุมปัจจัยด้านทุนการศึกษา มหาวิทยาลัยควรมีการจัดสรรทุนให้แก่ผู้เรียนมากขึ้นเพื่อทดแทนการลดลงของการให้ทุนภายนอก ด้านเกณฑ์คุณภาพ ควรมีการจัดการอบรมเสริมทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาของตัวผู้เรียนและหลักสูตร เช่น การจัดอบรมการเขียนเพื่อตีพิมพ์ระดับนานาชาติและการนำเสนอผลงานทางวิชาการเป็นต้น และด้านเทคโนโลยี ควรเพิ่มทักษะแก่กลุ่มที่ไม่คุ้นชินด้านเทคโนโลยีการสอนออนไลน์ผ่านการฝึกอบรมหรือมีผู้ประสานงานรายวิชาอำนวยความสะดวกเมื่อมีกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนด้านเทคนิคการเรียนการสอนควรมีการจัดกิจกรรมดึงความสนใจของผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนออนไลน์

คำสำคัญ: การเรียนการสอน, การพัฒนา, การศึกษาการพัฒนาระหว่างประเทศ, ประเทศไทย

Abstract

The curriculum of international development studies was first conducted in Thailand in 2003 by the faculty of Political Science, Chulalongkorn University. Nowadays, various institutions offer teaching in the

discipline of development studies, with both national and international units leading to the expansion of development teaching networks in Thailand. The objectives of this study were: 1) to analyze the factors affecting teaching and learning international development studies through administrators and teachers' perspectives, and 2) to propose suggestions for improving teaching and learning international development studies. The paper used a qualitative approach. Samples included 10 administrators and teachers of the International Development Studies program. Research instruments were questionnaires applying for each sample group, administrators and teachers. The research conducted content analysis to analyze data from interviews and relevant documents. The results showed that there were three major factors affecting teaching and learning in international development studies. These are: 1) the decrease of scholarship allocations due to there being a change of development trends leading to the lower numbers of students from Southeast Asia, but increases in other continents leading to the consideration of adjusting teaching contents and strategies to serve a more diverse body of students: 2) the criteria for teaching quality by evaluating students' publications. This leads to an adjustment in teaching and learning in order to improve the writing skills of students for international publications: and 3) online teaching technology: the application of online teaching and learning to international development studies becomes challenging. This is because the field relies greatly on fieldwork to gain hands-on experiences as well as a different level of familiarity of the users on technology and gaining the participation from students in online classrooms. Recommendations should include a scholarship aspect. The university should provide greater subsidies to replace the drop in external grants. For quality criteria, necessary skills trainings for improving students and curriculum should be conducted, for instance writing for international publications and academic presentation. In addition, for the technology aspect, lecturers who are not familiar with teaching online should be provided with training or IT assistance from the coordinator to facilitate teaching and learning activities. Also, in light of teaching techniques, there should be activities to engage students' participation in online classrooms.

Keywords: Learning and teaching, Development, International development studies, Thailand

ความเป็นมา

การเรียนการสอนการพัฒนาในฐานะที่เป็นสาขาวิชาได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษ 1960 (Kothari, 2019) งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนการพัฒนามักอ้างถึงจุดกำเนิดของการศึกษาการพัฒนาอยู่ใน 2 บริบทคือ บริบทที่สหราชอาณาจักรพยายามเข้าใจประเทศอาณานิคมเก่าของตนเองกับบริบทที่สหรัฐอเมริกาพยายามศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับประเทศที่กำลังพัฒนาให้มากที่สุด (Williams, 2014) เพื่อต้านทานอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ในช่วงสงครามเย็น การพยายามเข้าใจการศึกษาพัฒนา 2 กระแสใหญ่นี้ นำไปสู่ข้อถกเถียงในประเด็นที่ต่างกัน เช่น ในบริบทสหรัฐอเมริกา การศึกษาการพัฒนามักพยายามชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จและข้อผิดพลาดในการดำเนินนโยบายการพัฒนา (ซึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาและพยายามเข้าใจการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง) เช่น การเน้นการศึกษาด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากเกินไป การเข้าใจนิยามของ “การพัฒนา” ในบริบทของประเทศที่พัฒนาแล้วหรือการออกนโยบายที่มีลักษณะครอบคลุมมากเกินไปซึ่งไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่อื่นๆ ในขณะที่กระแสที่มุ่งศึกษาในบริบทของสหราชอาณาจักรเป็นหลัก มักมองจากบริบทของการเป็นอาณานิคม–อดีตอาณานิคม รวมถึงกระแสการต่อต้านการเรียนการสอนแบบอาณานิคมที่เชื่อว่าจะสร้างการครอบครอง

อาณานิคมรูปแบบใหม่ผ่านการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาโดยเสนอว่าต้องไม่พยายามศึกษาหรือแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับการพัฒนาจากมุมมองแบบประเทศเจ้าอาณานิคม

จากทั้งสองกระแสหลักของการศึกษาการพัฒนาในฐานะที่เป็นสาขาวิชาจะเห็นได้ว่าแม้ประเด็นของการถกเถียงจะตั้งอยู่บนประเด็นหลักที่แตกต่างกันแต่ทั้งสองกระแสหลักมีมุมมองที่เหมือนกันคือเห็นว่าประเทศที่เป็นประเทศ “พัฒนาแล้ว” หรือเป็นประเทศอดีตเจ้าอาณานิคมไม่ควรเชื่อว่าตนเป็นเจ้าของความรู้หรือเป็นผู้ที่เข้าใจประเด็นปัญหาการพัฒนาในพื้นที่อื่นๆ อย่างถ่องแท้และไม่ควรอย่างยิ่งที่จะเชื่อว่าวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในประเทศอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากความคิดของตนในฐานะที่เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วจะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุด การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาที่เริ่มจากประเทศพัฒนาแล้วได้ขยายตัวเข้าไปในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ และการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนากลายเป็นเครื่องมือสำคัญขององค์กรต่างๆ ในด้านการพัฒนาที่ได้ร่วมมือกันผลักดันประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในระดับโลกพร้อมกันกับที่ขอบเขตของประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามีความซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ งานเขียนหลายชิ้นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการพัฒนามักกำหนดให้อดัม สมิธ (Adam Smith) เป็นคนเริ่ม หรือวางแนวคิดของการพัฒนาโดยในงานเขียนของอดัม สมิธ เรื่อง “An Inquiry into the nature and causes of the Wealth of Nations” ได้ให้ภาพและพยายามอธิบายการปรับปรุง (Improvement) ว่าการเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นอย่างไรและการที่แต่ละประเทศจะบรรลุเป้าหมายของการปรับปรุงประเทศให้ดีขึ้นควรทำอย่างไรและเมื่อมีการศึกษาการพัฒนาในฐานะที่เป็นสาขาวิชาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา โดยมีเป้าหมายที่จะเข้าใจกระบวนการที่ทำให้เกิดการพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนา หรือกำลังพัฒนาต่างๆ เพื่อให้รัฐบาลหรือองค์กรด้านการพัฒนาต่างๆ สามารถกำหนดนโยบายที่จะช่วยแก้ไขปัญหาในประเทศเหล่านั้นได้โดยรูปแบบและนิยามของ “การพัฒนาระหว่างประเทศ” ออกมาในรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ (Foreign aid) ที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนหลัก โดยเห็นว่าการพัฒนาระหว่างประเทศเป็นรูปแบบหนึ่งของการเมืองระหว่างประเทศและสหรัฐอเมริกาพยายามเป็นผู้ควบคุมระเบียบโลกเช่นนี้ไว้ สหรัฐอเมริการวมเอาประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ เข้ามาในระเบียบโลกพร้อมยื่นมือให้ความช่วยเหลือกับบรรดาประเทศกำลังพัฒนาเหล่านั้นเพื่อเป้าหมายในการพาประเทศเหล่านั้นออกจากสภาพความเป็นประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเป็นเป้าหมายทางการเมืองของสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็นเพราะฉะนั้นการศึกษาการพัฒนาเพื่อทำให้สหรัฐอเมริกาจัดการและดำเนินความสัมพันธ์ของตนกับประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ มากกว่าเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ ในขณะที่ประเทศในยุโรปเริ่มศึกษาการพัฒนาเพราะเพิ่งปลดปล่อยประเทศในอาณานิคมของตนไปและต้องการจัดการความสัมพันธ์ของตนเองกับประเทศอดีตอาณานิคมของตนเอง (Williams, 2014: 21)

ในช่วงเริ่มต้นการศึกษาการพัฒนาพยายามที่จะหาองค์ความรู้หลักและมองหาปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จและความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาที่เชื่อว่าจะสามารถเข้าใจและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้ทุกประเด็นปัญหาในทุกสภาพบริบท ต่อมาจึงมีการพยายามศึกษาการพัฒนาในฐานะที่เป็นกระบวนการของการปรับโครงสร้างซึ่งในบางครั้งการศึกษาในรูปแบบนี้ได้ผูกการพัฒนา (Development) เข้ากับความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) ไปด้วย การศึกษาในยุคนี้พยายามที่จะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาเฉพาะและผลกระทบจากการขาดการพัฒนาในประเด็นต่างๆ การผูกการพัฒนาเข้ากับความเป็นสมัยใหม่เป็นพื้นฐานนำไปสู่การศึกษาการพัฒนาที่นำเอาเศรษฐกิจมาเป็นประเด็นศึกษาหลัก โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับความก้าวหน้าของการพัฒนาร่วมกับการเอาความรู้จากสาขาอื่นๆ ที่ถือว่าเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจมาร่วมศึกษาด้วย เช่น การเมืองการปกครอง มานุษยวิทยา และอาณาบริเวณศึกษา เป็นต้น (Williams, 2014: 22-23)

ความเป็นมาในบริบททางประวัติศาสตร์ของสาขาวิชาที่เรียกว่าการพัฒนาซึ่งศึกษาถึงระดับความก้าวหน้าของพัฒนาการสังคมในเชิงลึกโดยเป็นการวิพากษ์ศาสตร์ดังกล่าวในฐานะที่การพัฒนาเป็นองค์ความรู้

หนึ่งที่มักยึดเอาแนวคิดกระแสหลักหรือที่เรียกกันว่าแนวคิดแบบตะวันตก (Western Ideologies) มาเป็นบรรทัดฐานทางความคิดเรื่องระดับการพัฒนา กล่าวคือการที่การพัฒนาได้กลายมาเป็นระเบียบสาขาทางวิชาการในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 หรือยุคหลังอาณานิคม (Postcolonial) นั้นได้มุ่งเป้าความสำคัญไปที่การพิจารณาระดับการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศที่เรียกได้ว่าเป็น “กลุ่มประเทศโลกที่สาม” โดยมุมมองแบบตะวันตกที่ยึดนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาด้วยมุมมองแบบตายตัวแน่นอนและไม่ยืดหยุ่นเข้ากับสภาวการณ์ของสังคมโลกที่หลากหลายและจำเพาะ จึงนับเป็นการศึกษาวิวัฒนาการของระดับการพัฒนาสังคมแบบเชิงเดี่ยว (Unilinear Evolution) กล่าวคือความพยายามอธิบายระดับการพัฒนาของสังคมโดยไม่คำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมนั้นๆ ด้วยการลดทอนความซับซ้อนและหลากหลายของโครงสร้างสังคมหนึ่งๆ ที่มีลักษณะจำเพาะแล้วนำองค์ความรู้ด้านการพัฒนาแบบมุมมองตะวันตกมาเป็นมาตรฐานเกณฑ์กลางสากล ปรับใช้ระเบียบเดียวเข้ากับสังคมที่หลากหลาย (One-size-fits-all) ซึ่งส่งผลให้หลักการดังกล่าวไม่สามารถตอบโจทย์กับสภาวการณ์สังคมที่แตกต่างจากบรรทัดฐานองค์ความรู้ด้านการพัฒนาที่เป็นกระแสหลักได้ ดังนั้นการพัฒนาหรือการศึกษาเรื่องการพัฒนาตามแนวทางกระแสหลัก (Mainstream) จึงไม่สามารถใช้อธิบายสังคมต่างๆ ได้อย่างครอบคลุมและรู้เห็นเป็นจริง อาจกล่าวได้ว่าความเป็นมาในทางประวัติศาสตร์ของการศึกษาพัฒนาการทางสังคมหรือการพัฒนา นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงยังคงเป็นสิ่งที่เผชิญกับความท้าทายเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านการพัฒนาในสังคมปัจจุบันสองประการ โดยในประการแรกการเกิดขึ้นของวาทกรรมทางแนวคิดที่มองการศึกษาทางการพัฒนาได้ลึกซึ้งและหลากมุมมองขึ้นในปัจจุบันหรือที่เรียกว่ามุมมองเชิงวิพากษ์ (Critical perspectives) กล่าวคือเป็นการตั้งคำถามเพื่อวิพากษ์แนวคิดการพัฒนากระแสหลักที่อาจอำพรางนัยยะในทางสังคมระหว่างสถานภาพทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศของประเทศมหาอำนาจและประเทศโลกที่สามและในขณะเดียวกันก็เผยให้เห็นถึงการที่องค์ความรู้เรื่องการพัฒนากระแสหลักดั้งเดิมสามารถสร้างความเป็นชายขอบ (Marginalized) ขึ้นในเชิงแนวคิด อันส่งผลให้เกิดการสร้างแง่มุมด้านการพัฒนาของสังคมไปในแนวทางการเปรียบเทียบความแตกต่างและไม่เท่าเทียมมาจนถึงปัจจุบัน และในประการที่สอง การเกิดขึ้นของมุมมองที่เป็นเชิงวิพากษ์เพื่อศึกษาเรื่องการพัฒนาเป็นผลผลิตมาจากการมองผ่านอุดมการณ์แบบฝ่ายซ้าย (Kothari, 2019) ที่เข้ามาเป็นสิ่งท้าทายแนวคิดกระแสหลักดั้งเดิม ดังนั้นรากฐานการศึกษาเรื่องการพัฒนาจึงเป็นประเด็นที่มีการปะทะกันในเชิงมุมมองระหว่างแนวคิดกระแสหลักดั้งเดิมที่วางรากฐานองค์ความรู้อย่างเป็นสากลและมุมมองเชิงวิพากษ์ที่อาศัยแนวคิดหลากหลายแง่มุมเพื่อทำความเข้าใจการพัฒนาผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ด้วยวิธีที่เรียกว่า “วงศาวิทยา” (Genealogy) กล่าวคือการพิจารณาเครือข่ายความสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผ่านการสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงในวาทกรรมเรื่องการพัฒนาและบทบาทเชิงโครงสร้างของสถาบันที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ดังกล่าวอีกด้วย

สำหรับประเทศไทยการเรียนการสอนด้านการพัฒนาถือเป็นรากฐานสำคัญในการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและรับมือกับประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ การเรียนการสอนด้านการพัฒนาระหว่างประเทศมีการริเริ่มโดยคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดการเรียนการสอนด้านการพัฒนาในลักษณะสหสาขาวิชา โดยได้เปิดสอนหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาการพัฒนาระหว่างประเทศ (หลักสูตรนานาชาติ) (Master of Arts in International Development Studies – MAIDS) ในปี พ.ศ. 2546 ซึ่งถือเป็นหลักสูตรแรกด้านการพัฒนาของประเทศไทย โดยเนื้อหาของหลักสูตรมุ่งเน้นการศึกษาการพัฒนาในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งผู้เรียนในหลักสูตรเป็นผู้ที่มีความสนใจด้านการพัฒนา นักเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองจากประเทศต่างๆ ทั้งในพื้นที่เป้าหมายคืออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงและประเทศนอกภูมิภาคที่มีความสนใจการพัฒนาระหว่างประเทศที่เชื่อมั่นในการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตร โดยคาดหวังให้หลักสูตรสามารถตอบสนองด้านองค์ความรู้และมีการนำประเด็นร่วมสมัยมาใช้อธิบายปรากฏการณ์สังคมเพื่อต่อยอดองค์ความรู้

แก่ผู้ที่สนใจ อย่างไรก็ดีในปัจจุบันมีสถาบันการศึกษาหลายแห่งทั่วประเทศมีการจัดการเรียนการสอนด้านการพัฒนาระหว่างประเทศ แสดงถึงความสำคัญและก้าวหน้าทางด้านการเรียนการสอนด้านการพัฒนาในประเทศไทย จึงควรที่มีการศึกษาถึงปัจจัยที่สามารถส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอน

การทำความเข้าใจศึกษาเรื่องการพัฒนานั้นมีทิศทางที่หลากหลาย การศึกษาเรื่องการพัฒนาได้กลายมาเป็นสาขาแขนงหนึ่งในแวดวงวิชาการ ภายใต้สภาวการณ์ของบริบทระหว่างประเทศได้มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญเกิดขึ้นกล่าวคือในช่วงปลายทศวรรษ 1990 โลกาภิวัตน์ได้เข้ามาเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำให้แวดวงการศึกษาวิจัยเห็นความสำคัญของการศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวเพื่อเข้าสู่สังคมที่มีความเป็นสมัยใหม่ได้กลายมาเป็นปัจจัยขับเคลื่อนในการศึกษาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้ความสำคัญของการศึกษาเรื่องการพัฒนามีความตื่นตัวมากยิ่งขึ้น จากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอันเป็นผลจากความเป็นสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาวิชาและกระแสการพัฒนาโลก การศึกษาวิจัยชิ้นนี้จึงมีความจำเป็นต่อการพัฒนาการเรียนการสอนด้านการพัฒนา งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศจากมุมมองผู้สอนและผู้บริหารเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการจัดการเรียนการสอนด้านการพัฒนาระหว่างประเทศในประเทศไทยแก่ผู้เรียนทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้เหมาะสมกับสถานการณ์การพัฒนาสภาพสังคมและบริบทด้านเวลาในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศจากมุมมองผู้สอนและผู้บริหาร
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยคณาจารย์ผู้สอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศ 5 คน และผู้บริหารหลักสูตร 5 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้มีประสบการณ์ในการสอนและ/หรือการบริหารหลักสูตร เกณฑ์การคัดกลุ่มตัวอย่างเข้า – ออก และวิธีการติดต่อกลุ่มตัวอย่างนั้น ผู้สัมภาษณ์ทำการนัดหมายกลุ่มตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์ในรูปแบบที่ผู้ให้ข้อมูลสะดวก เช่น ทางโทรศัพท์ การสัมภาษณ์ซึ่งหน้า หรือช่องทางออนไลน์อื่น ๆ การตอบรับเข้าร่วมโครงการของกลุ่มตัวอย่างเป็นไปด้วยความสมัครใจทั้งหมด กลุ่มตัวอย่างจะถูกคัดออกหากมีการปฏิเสธในการเข้าร่วมการสัมภาษณ์ตั้งแต่ต้น นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างจะถูกคัดออกหากตอบคำถามหรือตอบแบบสัมภาษณ์น้อยกว่าครึ่งของคำถามทั้งหมด สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi–structured interview) โดยมีการจัดทำแบบสัมภาษณ์ซึ่งเป็นเครื่องมือ ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา กล่าวคือ มีแบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้บริหารและแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้สอน ประเด็นการเก็บข้อมูลรวมถึงการเรียนการสอนออนไลน์ ข้อคิดเห็นมุมมองต่อข้อเสนอการจัดการเรียนการสอน ความท้าทายในการบริหารและการสอนในหลักสูตร เป็นต้น โดยผู้ให้ข้อมูลอนุญาตให้มีการบันทึกภาพวิดีโอและนำภาพไปใช้ในการนำเสนอได้ การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการสัมภาษณ์และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น เค้าโครงรายวิชา รายละเอียดของหลักสูตร เอกสารการสอน รายงานวิจัย บทความ รวมถึงข้อมูลจากสื่ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยวิเคราะห์และเปรียบเทียบ ภาพรวมกลุ่มตัวอย่างในประเด็นรายวิชาที่ควรพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งเปรียบเทียบข้อมูลจากกลุ่มผู้สอนและผู้บริหาร นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ร่วมกันของผู้ให้ข้อมูลเพื่อสะท้อนแนวทางร่วมที่มีความเป็นไปได้ของการพัฒนารายวิชาและหลักสูตร

ในส่วนของการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดวิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเป็นการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาที่วัด กับจุดประสงค์ที่ต้องการจะวัด โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามจุดประสงค์ที่ต้องการจะวัดหรือไม่ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Item-

Objective Congruence Index : IOC) โดยมีผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกข้อคำถาม ดังนี้ ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5–1.00 คัดเลือกไว้ใช้ได้ และข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.5 ควรพิจารณาปรับปรุงหรือตัดทิ้ง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อคำถามออกทั้งสิ้น 3 ข้อ ตามค่า IOC ที่ระบุข้างต้น ด้านจริยธรรมการวิจัย งานวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน แล้วและได้รับการรับรองระหว่างวันที่ 12 มิถุนายน 2563 ถึงวันที่ 11 มิถุนายน 2564 ชื่อผู้ให้ข้อมูลที่ปรากฏในบทความนี้เป็นนามสมมติและไม่ได้ระบุข้อมูลหลักสูตรที่เกี่ยวข้องโดยตรงเพื่อปกป้องอัตลักษณ์ของผู้ให้ข้อมูลและผู้เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศจากมุมมองผู้สอนและผู้บริหาร ปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วยหลักสูตรและผู้เรียนได้รับการจัดสรรทุนการศึกษาที่ลดลง การมีเกณฑ์ด้านการชี้วัดคุณภาพการศึกษาที่เน้นการผลิตผลงานวิชาการและการปรับใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนด้านการพัฒนา โดยประเด็นที่กล่าวข้างต้นมีรายละเอียดดังนี้

การลดลงของจำนวนทุนการศึกษา

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนและเป็นประเด็นที่ผู้บริหารให้ความสำคัญคือทุนการศึกษาซึ่งในอดีตหลักสูตรสาขาการพัฒนามักได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาจากองค์กรต่างๆ เป็นจำนวนมากทำให้หลักสูตรสามารถนำทุนต่างๆ ที่ได้รับมาจัดสรรเป็นทุนอุดหนุนการศึกษาสำหรับผู้เรียนได้ เพราะเป็นหลักสูตรที่สอนในเนื้อหาที่กำลังได้รับความสนใจจากองค์กรต่างๆ ในขณะนั้น แต่ต่อมาทิศทางความสนใจและนโยบายการดำเนินการขององค์กรต่างๆ ที่เคยได้สนับสนุนทุนการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป ทำให้หลักสูตรได้รับทุนน้อยลงเรื่อยมาซึ่งเป็นอุปสรรคต่อผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายของหลักสูตรและผู้เรียนทั่วไปที่ต้องการเข้าศึกษาในหลักสูตรซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้เรียนในกลุ่มประเทศ CLMV มีรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อการจ่ายค่าเล่าเรียนและค่าครองชีพซึ่งทำให้หลักสูตรได้ผู้เรียนในกลุ่มที่รับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้วยตนเองเข้ามาศึกษาในหลักสูตรมากขึ้น

เกณฑ์กำกับด้านคุณภาพการเรียนการสอน

เป้าหมายที่สำคัญในการบริหารหลักสูตรที่ผู้บริหารเห็นร่วมกันคือการทำให้หลักสูตรเป็นที่ยอมรับ เมื่อพูดถึงการศึกษาการพัฒนาระหว่างประเทศโดยผู้บริหารสังเกตเห็นแนวโน้มของการพยายามปรับกลยุทธ์ในการเชิญชวนให้ผู้เรียนต่างชาติเข้ามาศึกษาในหลักสูตร ด้วยการประชาสัมพันธ์ในช่องทางต่างๆ และการหาทุนการศึกษามาสนับสนุน และเน้นให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญของหลักสูตร

“...การปรับตัวเข้าสู่การแข่งขันที่จะดึงเด็กนานาชาติ นี่คือจุดที่เห็นการเปลี่ยนแปลงเยอะในรอบ 4 ปีที่ผ่านมา คล้ายๆ กับเราต้องแข่งขันกับโปรแกรมอื่นที่จะชักจูงเด็กนานาชาติเข้ามา อันที่สองก็คือประเด็นของ fieldwork และ methodology ที่ค่อนข้างแข็ง และโฟกัสใน Development ในทวีปเอเชีย โดยมีการออกภาคสนาม รู้สึกว่ามีการพูดถึงและเด็กต่างชาติให้ความสนใจเยอะ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นในช่วงนี้ และเป็นจุดขาย เป็นเอกลักษณ์จุดต่างที่เราคิดว่าเด็กต่างชาติอยากจะสมัครที่เรา...”

นิตยา, ผู้บริหารหลักสูตร

ในปัจจุบันผู้บริหารเห็นว่าปัจจัยที่ทำให้หลักสูตรเป็นที่ยอมรับเกิดจากจุดแข็งของหลักสูตรหลายประการ เช่น การมีรายวิชาที่เป็นจุดแข็งร่วมกับหลักสูตรมีผู้เรียนที่ดี ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีในการศึกษาร่วมกับการที่คณาจารย์มีงานวิจัยและผลงานตีพิมพ์ทางวิชาการ ทำให้หลักสูตรได้รับการจัดอันดับที่สูงทั้งในระดับประเทศและในระดับโลก ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายสำคัญของการบริหารหลักสูตรในปัจจุบันที่จะเพิ่มอันดับใน QS Ranking ให้อยู่ในระดับที่สูงขึ้นกว่าเดิม หนึ่งในปัจจัยสำคัญของการได้รับการจัดอันดับเพิ่มขึ้น คือการตีพิมพ์บทความวิชาการ แต่อุปสรรคที่สำคัญ คือรูปแบบการเขียนและความสามารถในการใช้ภาษาซึ่งอาจจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ หรืองบประมาณในการจัดการให้มีการสนับสนุนการแก้ไขหรือตรวจการใช้ภาษาอย่างถูกต้องซึ่งผู้บริหารเห็นว่าในประเด็นนี้มหาวิทยาลัยอาจต้องทำความเข้าใจสภาพความเป็นจริงของการตีพิมพ์ด้วย เนื่องจากการตีพิมพ์ไม่ใช่การส่งบทความไปลงวารสารอย่างเดียวแต่ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ร่วมอยู่ด้วยอีกมาก

การเรียนการสอนออนไลน์กับสาขาการพัฒนา

ด้านการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน ต้องคำนึงถึงการสอนตามความเหมาะสมของเนื้อหารายวิชา รวมถึงความถนัดของผู้เรียนและผู้สอนด้วย เช่น ในวิชาที่เน้นการปฏิบัติการ ผู้สอนต้องการให้จัดการเรียนการสอนในห้องเรียนเป็นหลักเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์และบรรยากาศการเรียนในห้องเรียน แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ใช้เทคโนโลยีในการใช้เอกสารร่วมกันเพื่อให้ผู้เรียนสามารถร่วมกันแก้ไขงานที่ได้รับมอบหมายให้ลงมือทำร่วมกันในเวลาเดียวกัน โดยผู้สอนเห็นว่าการใช้เทคโนโลยีนี้กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมากขึ้นและยังช่วยให้ผู้สอนสามารถจัดการงานเอกสารต่างๆ ได้อย่างเป็นระบบมากขึ้นอีกด้วย ในขณะที่ผู้สอนอีกกลุ่มหนึ่งเห็นด้วยกับการสอนออนไลน์เพราะเห็นว่าเป็นการอำนวยความสะดวกให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอน เสมือนเป็นการเอาห้องเรียนไปหาผู้เรียน มีประโยชน์ในการช่วยจัดการรายวิชาและการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดีและการสอนออนไลน์เป็นโอกาสที่ดีที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีเวลาในการทำวิจัยของตนเองได้มากขึ้นแต่ผู้สอนมีความเห็นว่าไม่ควรจัดการสอนแบบออนไลน์เพียงอย่างเดียวแต่ควรนัดพบผู้เรียนบ้างเป็นครั้งคราวเพื่อติดตามพัฒนาการในการเรียนและความคืบหน้าของงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นต้น ทั้งนี้ในรายวิชาที่เน้นการลงพื้นที่ภาคสนามผู้สอนมีความเห็นว่าการเรียนการสอนแบบออนไลน์ยังไม่สามารถปรับใช้สู่การศึกษาภาคสนามได้มากนัก

อย่างไรก็ตามผู้สอนเห็นข้อจำกัดคล้ายกันคือการเชื่อมผู้เรียนทั้งที่เรียนอยู่ในห้องเรียนและที่เรียนผ่านออนไลน์เข้าด้วยกันโดยให้ความเห็นจากประสบการณ์สอนว่า การสอนแบบผสมหรือออนไลน์เพียงอย่างเดียวแม้จะช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนแต่บรรยากาศการเรียนลักษณะนี้กระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในห้องเรียนได้ยากมาก ดังนั้นแม้จะเห็นว่าการสอนออนไลน์สะดวกกว่า แต่ทางเลือกที่จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนคือการมาสอนในห้องเรียนเพราะการสอนออนไลน์เพียงอย่างเดียวตามระยะเวลาสอนเต็มสามชั่วโมงจะเกิดปัญหาคือผู้เรียนไม่สามารถจดจ่ออยู่กับการเรียนออนไลน์ตลอดสามชั่วโมงได้ ซึ่งปัญหาเดียวกันนี้ก็เกิดกับสอนในห้องเรียนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดเรื่องทรัพยากรที่มหาวิทยาลัยให้บริการ เช่น ระบบที่รวมเอกสารสำหรับการเรียนการสอนในระบบออนไลน์ของมหาวิทยาลัยซึ่งผู้เรียนส่วนใหญ่มักไม่ได้เข้าไปติดตามข่าวสาร ประกาศ หรืองานที่ได้รับมอบหมายที่ผู้สอนนำเข้าไว้ในระบบ เนื่องจากระบบมีข้อจำกัดให้ผู้เรียนต้องใช้อีเมลแอดเดรสของมหาวิทยาลัยในการเข้าสู่ระบบเท่านั้นซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนที่ไม่ได้มีความต้องการหรือจำเป็นที่จะต้องใช้ที่อยู่อีเมลของมหาวิทยาลัยในชีวิตประจำวันแล้วทำให้การสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนบนระบบออนไลน์ที่กำหนดให้ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

มุมมองผู้บริหารและผู้สอนต่อแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาวิชาการพัฒนาระหว่างประเทศ

กลุ่มผู้บริหารมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการหลักสูตรทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับผู้เรียน การบริหารหลักสูตร รวมถึงการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญ กลุ่มผู้บริหารมองเรื่องการวางทิศทางของหลักสูตรเป็นการพัฒนาสำคัญ เนื่องจากการวางทิศทางของหลักสูตรจะนำไปสู่การกำหนดเงื่อนไขต่างๆ ในการบริหารจัดการหลักสูตร รวมถึงการได้รับทุนสนับสนุน เกณฑ์คุณภาพการศึกษาและการจัดรูปแบบการเรียนการสอนออนไลน์และการสำเร็จการศึกษาของผู้เรียนด้วย ข้อเสนอแนะสำคัญของกลุ่มผู้บริหารคือหลักสูตรอาจพิจารณาจัดการปรับโครงสร้างหลักสูตรใหม่ที่สามารถช่วยแก้ปัญหาความหลากหลายในพื้นฐานของผู้เรียนที่มีความแตกต่างกันทั้งพื้นฐานประสบการณ์การทำงานพื้นฐานทางวิชาการ รวมถึงตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทั้งในการเข้าศึกษาเพื่อทำงานในสายวิชาการหรือผู้เรียนที่เป็นกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในองค์กรนอกภาครัฐที่ต้องการเข้ามาแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วย ทั้งนี้การปรับปรุงหลักสูตรที่เท่าทันต่อสถานการณ์สามารถดึงดูดการให้ทุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงการที่ผู้สอนและผู้เรียนควรปรับตัวให้สอดคล้องกับการเข้ามาของเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน

กลุ่มผู้สอนซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรว่า เนื้อหาที่สอนอยู่ในปัจจุบันมีความเท่าทันต่อสถานการณ์และกระแสของการศึกษาการพัฒนา สิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน คือ การจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ซึ่งเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 โดยกลุ่มผู้สอนเห็นทั้งประโยชน์และความท้าทายที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ โดยเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์เป็นประโยชน์ในแง่ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าเรียนได้จากทุกที่ที่สะดวก ได้ปรับวิธีการเรียนการสอนให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น ช่วยลดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางของผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดการเวลาสำหรับทำกิจกรรมอื่นๆ ที่จำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนได้ด้วย ในขณะที่ผู้สอนอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่าเป็นความท้าทายเนื่องจากเนื้อหาที่สอนส่วนใหญ่แม้จะเป็นการบรรยาย แต่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นก็เป็นส่วนสำคัญในการเรียนการสอนซึ่งการเรียนการสอนแบบออนไลน์ทำให้บรรยากาศการแลกเปลี่ยนเป็นไปได้ไม่ดีเท่าที่ควรซึ่งอาจเกิดจากความไม่คุ้นชิน รวมถึงปัญหาทางเทคนิคต่างๆ ที่ไม่เอื้ออำนวย แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในส่วนนี้คือควรพิจารณารูปแบบการจัดการเรียนการสอนใหม่โดยเฉพาะผู้สอนที่มีการสอนทั้งออนไลน์และในห้องเรียนซึ่งจะต้องวางแผนการสอนและดำเนินการสอนเพื่อเชื่อมโยงผู้เรียนทั้งสองกลุ่มเข้าหากันให้ได้มากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยข้างต้นที่กล่าวถึงว่าปัจจัยหลักทั้ง 3 ประการ คือ ทุนการศึกษา เกณฑ์กำกับคุณภาพและเทคโนโลยีการสอนออนไลน์คือปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนด้านการพัฒนาระหว่างประเทศในประเทศไทยสำหรับผู้เรียนทั้งชาวไทยและต่างประเทศ สามารถวิเคราะห์ได้แยกย่อยแต่ละปัจจัยดังนี้

แหล่งทุน

ปัจจัยที่กำหนดหลักสูตรมีความสัมพันธ์กับแนวโน้มการพัฒนาทั้งต่างประเทศและในประเทศซึ่งมีผลต่อการให้ทุนของแหล่งทุน ปัจจัยที่เกิดขึ้นจากต่างประเทศนั้นสามารถเทียบเคียงจากการให้ทุนของแหล่งทุนต่างๆ ต่อองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) โดยอุตสาหกรรมการให้ความช่วยเหลือ (AIDS Industry) หรือแหล่งทุนที่ได้ให้การช่วยเหลือในระดับนานาชาตินั้นถือเป็นความช่วยเหลือระหว่างประเทศที่กลายเป็นจุดเด่นของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองและมีความเกี่ยวโยงกันทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีในเหล่าประเทศกำลังพัฒนา อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงแนวคิดตลอดจนเงื่อนไขในอุตสาหกรรมการให้ความช่วยเหลือมีความสัมพันธ์กับตัวแสดงด้านการพัฒนาระหว่างประเทศ การให้ทุนมักมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มมาตรฐานการดำรงชีพในบรรดาประเทศยากจน ผู้ให้ทุนให้ความสำคัญต่อความจำเป็นในการทำงานร่วมกับรัฐบาลมากกว่าการสร้างโครงสร้างที่ขนานไปกับเงื่อนไขการให้บริการ ดังนั้นในช่วงปี 1990 การให้ความช่วยเหลือต่างๆ จะเป็นการให้ความช่วยเหลือผ่านรัฐบาล ในฐานะการสนับสนุนเพื่อการเติบโตของกระบวนการทางประชาธิปไตยของชาติ ความสนใจอย่างต่อเนื่องของ NGOs ต่อสังคมเป็นตัวแสดงสำคัญในการผลักดันสิทธิ์และความรับผิดชอบ แต่อีกมุมหนึ่งการส่งมอบความช่วยเหลือมุ่งไปยังรัฐบาลโดยตรงมากกว่าที่จะส่งไปยัง NGOs หรือโครงการต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ความร่วมมือของผู้ให้ทุนมีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐและพัฒนาความรับผิดชอบระหว่างสังคมเมืองและรัฐบาล

การให้ทุนของผู้ให้ทุนมีแนวโน้มเปลี่ยนไปตามสถานการณ์โลก หรือแรงจูงใจที่สามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้ (1) ความร่วมมือในระดับพหุภาคี (2)หลักปฏิบัติที่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นเป็นที่ตั้ง (3) ยุทธศาสตร์ด้านการทหาร (4) ยุทธศาสตร์ด้านการเมือง และ (5) การค้า (Lewis, 2007) โดยภายหลังจากการสิ้นสุดสงครามเย็น การให้ความช่วยเหลืออันตั้งอยู่บนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ด้านการทหารได้ถูกนำออกไป การเกิดขึ้นของผู้ให้ทุนแบบปัจเจกภายใต้องค์กรย่อยของสหประชาชาติและธนาคารเพื่อการพัฒนาได้เข้ามาลดความเข้มข้นความช่วยเหลือด้านการพัฒนาแบบพหุภาคีลง และความช่วยเหลือแบบทวิภาคีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือและมีความเกี่ยวโยงกับ

ประเด็นด้านการค้ามากขึ้น บทบาทของผู้ให้ทุนและผู้รับทุนเริ่มเปลี่ยนไป การให้ความช่วยเหลือลดลงแต่ยังไม่สูญสิ้นไป การให้ความช่วยเหลือยังคงเป็นที่ต้องการแต่จำเป็นจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ทั่วโลก เช่น การผสมผสานระบบเศรษฐกิจให้มีความใกล้ชิดมากขึ้น โลกาภิวัตน์ด้านสื่อและการแลกเปลี่ยนข้อมูล เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การช่วยเหลือจึงเป็นที่ต้องการในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปบนพื้นฐานสมติฐานการตอบสนองในฐานะ ‘ผู้ให้’และ ‘ผู้รับ’ ที่ต่างกัน อย่างไรก็ตาม การให้ความช่วยเหลือและการพัฒนาเสมือนเป็นภาพสะท้อนซึ่งกันและกัน ไม่มีความช่วยเหลือโดยปราศจากการพัฒนาและไม่มีการพัฒนาโดยปราศจากการช่วยเหลือ (Browne, 1997) ทั้งนี้ทุนอุดหนุนสำหรับโครงการต่างๆ ที่ NGOs ได้รับนั้นมีที่มาจากหลายแหล่ง เช่น การผลักดันโครงการของตนเพื่อให้ได้รับทุน การทำข้อตกลงระหว่างผู้ให้ทุนหรือคู่สัญญาซึ่งมีการเจรจาต่อรองเพื่อกันเงินทุนไว้สำหรับแต่ละองค์กร การทำสัญญาทวิภาคี โดยผู้ให้ทุนจะเป็นผู้กำหนดบทบาทของหน่วยงานที่รับทุนตามโครงการของผู้ให้ทุนหรือโครงการของรัฐบาล แม้ว่ายังมีประเด็นที่ผู้ให้ทุนส่วนใหญ่ไม่เต็มใจที่จะจ่ายค่าใช้จ่ายหลักอันเกี่ยวข้องกับโครงการซึ่งอาจไม่เป็นที่นิยมในประเทศตน เป็นต้น ด้วยกระแสการให้ความช่วยเหลือเปลี่ยนแปลงไป ขึ้นกับข้อตกลงและสถานการณ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับ การให้ทุนการศึกษาสาขาการพัฒนาในประเทศไทยในปัจจุบันอาจถูกลดทอนไปสู่การให้ทุนด้านการพัฒนาอื่นๆในกลุ่มประเทศอื่นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และอุดมการณ์ทางการเมืองของแหล่งทุนมากกว่าได้

กุญแจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในระบบการให้ความช่วยเหลือนี้คือความสำคัญใหม่ต่อเป้าหมายข้อตกลงระหว่างประเทศในการลดความยากจน ด้วยแนวโน้มการพัฒนาทั้งในประเทศและต่างประเทศตลอดจนการลดลงของการให้ทุนมีผลต่อการให้ทุนของแหล่งทุนนั้นสะท้อนให้เห็นบทบาทของหลักสูตร ทั้งในด้านที่เป็นผู้รับและผู้ให้ทุนตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมาและแนวโน้มในอนาคต ซึ่งในการให้ทุนแก่หลักสูตรการพัฒนาระหว่างประเทศนั้นเดิมเคยได้รับทุนสนับสนุนเพื่อการศึกษาจำนวนมาก โดยเงื่อนไขของแต่ละทุนก็จะจัดสรรให้กับผู้เรียนแต่ละประเภท ทำให้ผู้เรียนที่มีความหลากหลายทั้งในแง่ของระดับความสามารถ เชื้อชาติ หรือประสบการณ์การทำงาน ในปีก่อนๆ ที่กระแสการพัฒนาภาครัฐยังเป็นที่สนใจในวงวิชาการด้านการพัฒนา บางหลักสูตรเคยจัดสรรทุนจากองค์กรระหว่างประเทศ เช่น TICA ให้กับผู้เรียนที่มาจากภูมิภาคอาเซียน ได้แก่อินโดนีเซีย เมียนมา ลาว เวียดนาม โดยให้กับเฉพาะผู้ที่รับราชการอยู่ในแต่ละประเทศเหล่านั้น บางหลักสูตรได้รับทุนจาก Heinrich-Böll-Stiftung (HBS) ที่ให้เฉพาะผู้เรียนจากเมียนมาและมักเป็นผู้เรียนที่มาจากภาคประชาสังคม ต่อมาเมื่อกระแสการพัฒนาเกิดการเปลี่ยนแปลง ทำให้ทุนที่เคยได้รับมาน้อยลง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการได้รับทุนของหลักสูตรจากแหล่งทุนต่างๆ นั้นแปรผันตามกระแสและแนวโน้มของการพัฒนา ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาหลักสูตรอย่างชัดเจนสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Knight (2004) ที่ระบุว่าการมีเงินทุนสนับสนุนที่เพียงพอและระบบการจัดสรรทรัพยากรที่พร้อมเพรียงนับเป็นปัจจัยหนึ่งของการปฏิบัติการระดับสถาบันการศึกษาและยุทธศาสตร์หน่วยงานที่ผลักดันให้สถาบันการศึกษาไปสู่ความเป็นนานาชาติร่วมกับปัจจัยอื่นๆ เช่น ระบบการประเมินที่มีคุณภาพ การวางแผนการดำเนินงาน การพัฒนาผู้สอน การมีบุคลากรฝ่ายสนับสนุนที่เพียงพอ ระบบการรับสมัคร การวิจัยการพัฒนาหลักสูตร การสนับสนุนผู้เรียน เป็นต้น

ทั้งนี้ปัจจัยทุนการศึกษามีผลต่อการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาด้านการพัฒนา Spiegel (2017) สะท้อนว่าปัจจัยทุนเป็นประเด็นสำคัญที่ควรถูกนำมาพิจารณาโดยปรากฏชัดว่าหากผู้ต้องการเข้าศึกษาในสาขาวิชาการพัฒนา (หรือสาขาวิชาใดๆ) ในระดับบัณฑิตศึกษา เป็นผู้มีเงินทุนมากพอสำหรับการศึกษาและมีพื้นฐานอาชีพที่ดีแล้วย่อมประสบอุปสรรคน้อยในการเข้าศึกษา ทว่ามักพบว่าผู้ต้องการเข้าศึกษาด้านการพัฒนาจำนวนไม่น้อยเป็นบุคลากรในหน่วยงาน NGOs หรือทำงานในองค์กรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือทำงานในสายงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยตรงซึ่งอาจไม่ได้มีทุนทรัพย์เพียงพอในการจ่ายค่าธรรมเนียมการศึกษาในอัตราผู้เรียนต่างชาติได้

เกณฑ์กำกับด้านการศึกษา

ด้านเกณฑ์ที่มีผลต่อการบริหารมหาวิทยาลัยหลาย

แห่งที่เห็นได้ชัดคือ ข้อกำหนดเรื่องการเผยแพร่ผลงานวิชาการ หนึ่งในเกณฑ์การจบการศึกษาในหลายหลักสูตรระดับปริญญาโทในปัจจุบันระบุว่าผู้เรียนต้องมีการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานของตนเอง ทั้งนี้ในส่วนของผู้เรียนหลักสูตรนานาชาติการตีพิมพ์จึงเป็นภาษาอังกฤษ อย่างไรก็ดีแม้หลักสูตรการพัฒนาหลายแห่งมีผู้เรียนเป็นชาวต่างชาติ แต่กลุ่มผู้เรียนชาวต่างชาตินั้นไม่ได้เป็นผู้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักเป็นส่วนใหญ่ส่งผลให้ต้องมีการเพิ่มทักษะทั้งด้านภาษา รูปแบบและวิธีการเขียนซึ่งต้องอาศัยความรู้ ทักษะและประสบการณ์ การจัดการเรียนการสอนให้ผ่านข้อกำหนดในระดับมหาวิทยาลัย รวมไปถึงการมีผลการประเมินคุณภาพที่ดีนั้น หลักสูตรการพัฒนาและหลักสูตรอื่นๆจำเป็นต้องเสริมทักษะต่างๆ ให้รองรับการประเมิน โดยเฉพาะเรื่องการตีพิมพ์ซึ่งถือเป็นความท้าทายสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างด้านความรู้และทักษะไปสู่การตีพิมพ์งานที่มีคุณภาพได้ นอกจากนี้ในระดับนานาชาติเกณฑ์การจัดอันดับของ QS World Ranking ซึ่งเป็นการจัดอันดับสถาบันอุดมศึกษาโดยใช้เกณฑ์คุณภาพเป็นตัวเปรียบเทียบและจัดอันดับกลุ่มไปควบคู่กันแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่แปรผันตามความซับซ้อนของแต่ละตัวชี้วัดในแต่ละเกณฑ์ โดยเกณฑ์จะสะท้อนปัจจัยความพร้อมทางเศรษฐกิจ ระดับความสามารถในการแข่งขันและระดับชื่อเสียงของสถาบัน ซึ่งการจัดอันดับดังกล่าวส่งผลต่อสถาบันในด้านการวางแผนการพัฒนาการเรียนการสอน เช่น การออกนโยบาย การวางกลยุทธ์ในการบริหารองค์กร เป็นต้น อีกทั้งมีผลต่อการเลือกเรียนของผู้สนใจที่จะเข้ามาศึกษาตลอดจนความสามารถในการแข่งขันของอุดมศึกษา เพราะฉะนั้นการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโดยใช้เกณฑ์คุณภาพตามมาตรฐานความเป็นนานาชาติ โดยมีตัวชี้วัดดังกล่าวข้างต้นเป็นตัวกำหนดนั้น มีผลต่อหลักสูตรในการกำหนดทิศทาง วิธีการ ในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสม สามารถตอบสนองความต้องการอันหลากหลายของผู้เรียนในขณะที่รักษามาตรฐานและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการหลักสูตร ซึ่งเป็นประโยชน์ในการดึงดูดผู้เรียน อาจารย์ ตลอดจนแหล่งทุนให้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้หลักสูตรมีมาตรฐานที่สูงขึ้นและเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ ดังนั้นจึงเป็นที่มาว่าเพราะเหตุใดมหาวิทยาลัยต่างๆจึงมุ่งพัฒนาการศึกษาอย่างไม่หยุดยั้ง อีกทั้งผลักดันการตีพิมพ์งานวิทยานิพนธ์ของผู้เรียนในฐานข้อมูล SCOPUS รวมถึงฐานข้อมูลอื่นๆ ที่ได้รับการยอมรับ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาอันดับและเพิ่มมาตรฐานมหาวิทยาลัยให้สูงขึ้น โดยหาแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปตามเกณฑ์คุณภาพตามมาตรฐานความเป็นนานาชาติที่ใช้เป็นตัวชี้วัด

เทคโนโลยีและนวัตกรรม

การเปลี่ยนแปลงด้านดิจิทัลที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการหรือวิธีการทำงานที่นำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วย (Digitalization) จึงเป็นปัจจัยภายนอกสถานการณ์ ด้านการศึกษาอันส่งผลต่อการบริหารงานของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลานี้ที่อยู่ในช่วงของการรับมือกับการระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้เกิดการหยุดชะงักของกิจกรรมต่างๆ ทั่วโลกรวมถึงกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย การเรียนการสอนด้านการพัฒนาเน้นการลงมือปฏิบัติ ลงพื้นที่ ศึกษาชุมชนเพื่อเข้าใจและสัมผัสประสบการณ์จริงอันสะท้อนภาพการพัฒนานั้นๆตามพื้นที่ซึ่งผู้เรียนเลือกศึกษาได้ การเรียนการสอนลักษณะนี้ถือเป็นจุดสำคัญของการพัฒนา เมื่อเกิดการชะงักงันจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 การลงพื้นที่ชุมชนจึงต้องระงับไว้ โดยปรับเป็นการเรียนการสอนแบบบรรยาย สัมมนา และประชุมแบบออนไลน์ทดแทน กล่าวคือเป็นการนำเทคโนโลยีมาทดแทนการศึกษาเชิงพื้นที่ ซึ่งบางส่วนมีความเห็นว่าไม่สามารถนำเทคโนโลยีมาแทนที่รูปแบบการเรียนการสอนด้านการพัฒนาที่เน้นการลงพื้นที่ได้ทั้งหมด หากแต่นำมาช่วยทดแทนได้เพียงบางส่วน

อย่างไรก็ตามในวิกฤตก็มีโอกาสเนื่องจากถือเป็นสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการผลักดันในการเร่งนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์สามารถดำเนินต่อไปได้ภายใต้สถานการณ์วิกฤตเช่นนี้ ดังกรณีการปรับตัวของบางประเทศในเอเชีย เช่น สถาบันอุดมศึกษาของอินเดียได้ใช้ห้องเรียนเสมือนจริง (Virtual class) และนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อสิ่งที่ดีกว่าของผู้เรียน ซึ่งพบว่าได้รับการยอมรับในช่วงวิกฤต ทั้งพบว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างการเรียน

ออนไลน์และออฟไลน์มากนักในสถาบันอุดมศึกษาของอินเดียเนื่องจากสามารถแชร์ไฟล์นำเสนอ เล่นวิดีโอ และใช้กระดานและเครื่องหมายเหมือนอยู่ในห้องเรียนปกติได้ (Shenoy et al., 2020) ขณะที่ในประเทศจีน รัฐบาลมีมาตรการพักการเรียนในห้องและเปลี่ยนเป็นการเรียนแบบออนไลน์แทน นโยบายนี้สะท้อนถึงการเรียนรู้ในความหมายกว้างๆ ไม่เพียงแต่อ้างถึงการเรียนรู้ที่มีโครงสร้างของหลักสูตร แต่ยังครอบคลุมการเรียนรู้เนื้อหาที่หลากหลายซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถทำได้หลายวิธี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสนับสนุนการเติบโตของผู้เรียน (Zhang et a.l, 2020) ทั้งนี้ ประโยชน์ที่น่าพึงพอใจที่สุดประการหนึ่งของการปรับตัวในสถานการณ์วิกฤตินี้คือความสำเร็จในการจัดประชุมออนไลน์ที่ปรับขนาดได้บ่อยครั้งผ่าน Teams หรือ Zoom ซึ่งอนุญาตให้ใช้รูปแบบ Q&A แบบเปิด ที่สร้างความมั่นใจให้กับเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับวิธีการที่มหาวิทยาลัยปรับตัวเข้ากับวิกฤต การสื่อสารกับผู้เรียนมีความซับซ้อนมากขึ้นและมีความต้องการความสนใจเป็นรายบุคคลในการที่จะได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (Brammer & Clark, 2020)

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงด้านดิจิทัลในบริการจัดการการศึกษานั้นก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ผู้ใช้งานทั้งหมดพึงพอใจ จากการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างมหาวิทยาลัยในประเทศชิลี พบว่าสามารถแบ่งผู้ใช้งานทั้งหมดออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนั้น (1) ผู้ที่พึงพอใจการใช้งานเครื่องมือดิจิทัลกับการทำงานด้านการศึกษา มักชื่นชอบการใช้งานเครื่องมือทางดิจิทัลเพียงบางอย่างเท่านั้นที่เอื้อต่อการทำงานส่วนบุคคล (2) ผู้ใช้งานในทางปฏิบัติ ซึ่งกลุ่มนี้จะต่างออกไปจากกลุ่มแรกโดยคำนึงถึงการใช้งานเครื่องมือดิจิทัลเพื่อการทำงานเท่านั้นไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคล และ (3) กลุ่มขัดขวางข้ามหรือผู้ปฏิเสธการใช้ดิจิทัลในการจัดการ ซึ่งทั้งสามกลุ่มข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการนำการจัดการโดยใช้อุปกรณ์ดิจิทัลให้ประสบความสำเร็จนั้นจำเป็นต้องผ่านเงื่อนไขอย่างน้อย 2 ประการได้แก่ (1) ประสบการณ์และความสัมพันธ์ในการใช้งาน (2) ความสัมพันธ์กับบริบทของสถาบันจากกลุ่มตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการทำงานของพวกเขาจะขึ้นอยู่กับอุปกรณ์และความสัมพันธ์ที่มีต่อคณะกับสถาบันของตน ในการศึกษาอื่นๆ พบว่าการจัดการศึกษาด้วยดิจิทัลจะได้รับการยอมรับก็ต่อเมื่อมีความสอดคล้องกับความต้องการส่วนบุคคล การให้ความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนภายในงาน (Fardella et al., 2020) เช่นเดียวกับผู้ใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลในหลักสูตรการพัฒนาระหว่างประเทศ มีทั้งผู้สอนและผู้เรียนที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ผู้สอนกลุ่มที่เห็นด้วยมองว่าการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยมีข้อดีคือเป็นการอำนวยความสะดวกให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอน เสมือนเป็นการเอาห้องเรียนไปหาผู้เรียนและผู้สอนที่มีประสบการณ์ที่ดีในการเรียนออนไลน์มาก่อนทั้งในฐานะผู้เรียนและผู้ที่สอนเห็นว่าการเรียนการสอนออนไลน์มีประโยชน์ในการช่วยจัดการรายวิชาและการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามผู้สอนเห็นข้อจำกัดคล้ายกันคือ การเชื่อมผู้เรียนทั้งที่เรียนอยู่ในห้องเรียนและที่เรียนผ่านออนไลน์เข้าด้วยกันโดยให้ความเห็นจากประสบการณ์สอนว่า การสอนแบบผสมหรือออนไลน์เพียงอย่างเดียวแม้จะช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน แต่บรรยากาศการเรียนลักษณะนี้กระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในห้องเรียนได้ยากมาก ดังนั้นแม้จะเห็นว่าการสอนออนไลน์สะดวกมากกว่า แต่ทางเลือกที่จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนคือการมาสอนในห้องเรียน แต่ถ้าจำเป็นต้องสอนออนไลน์อาจพิจารณาเปลี่ยนรูปแบบและระยะเวลาการสอน เช่น ผู้สอนอาจบันทึกวิดีโอสอนเนื้อหาที่สำคัญให้ผู้เรียนดูก่อนเวลาเรียน แล้วใช้เวลาเรียนเพียงบางส่วนในชั้นเรียนเพื่อสัมมนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นแทนที่จะเป็นการสอนอย่างเดียว เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนออนไลน์ได้มากที่สุด สอดคล้องกับ Hussin et.al. (2019) และวิทยา วาโย และคณะ (2563) ซึ่งกล่าวว่าเมื่อสถานการณ์ที่ส่งผลทำให้ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางด้านวิชาการลดลง ไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนตามปกติได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับรูปแบบการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมซึ่งการเรียนการสอนแบบออนไลน์ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้และสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง แต่สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือการคงไว้ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพราะการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้สอนและผู้เรียนจะส่งผลทำให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การ

พัฒนาตนเองและยังส่งผลให้การเรียนรู้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน รักษิต สุทธิพงษ์ (2560) กล่าวว่าการศึกษาในยุคดิจิทัลเป็นยุคแห่งการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์ ผู้สอนและผู้เรียนต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนและพัฒนาทักษะการใช้อุปกรณ์ดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้อย่างเหมาะสมและเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อสื่อสารและการเข้าถึงข้อมูลความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาเพื่ออำนวยความสะดวกในการแสดงออกทางความคิดของผู้เรียนได้อย่างถูกต้องแม่นยำมากขึ้น

หากเป็นสถานการณ์ปกติทั้งผู้เรียนและผู้สอนมีแนวโน้มที่จะเลือกการจัดการเรียนการสอนแบบปกติในห้องเรียนมากกว่า แต่ด้วยสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการผลักดันรูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์นั้น ทำให้ปรากฏอีกแนวโน้มหนึ่งของความต้องการมีห้องเรียนออนไลน์เป็นตัวเลือกสำหรับผู้ที่ไม่สะดวกในการเดินทางมาเรียนในชั้นเรียนปกติได้ แน่นอนว่าในช่วงแรกของการระบาดผลกระทบที่มีต่อการศึกษาอย่างเห็นได้ชัดคือการเรียนของนักศึกษาทั่วโลกที่บ้างก็อยู่ในช่วงเริ่มต้น การเรียนบ้างก็อยู่ในระหว่างการเรียนที่ต้องรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) และกระทบต่อกระบวนการรับสมัครนักศึกษาและความพยายามที่จะรักษาความมั่นคงทางการเงินของสถานศึกษาให้ผ่านวิกฤตนี้ไปได้ (Brammer & Clark, 2020) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสถานการณ์ผลักดันให้เกิดการปรับตัว เพื่อรับมือกับปัญหาอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันดังกล่าวและความไม่คุ้นชินกับวิถีปฏิบัติใหม่ ทั้งนี้การปรับวิถีการเรียนการสอนนั้นต้องสนับสนุนผลประโยชน์ของผู้เรียนเป็นหลัก จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรและการสอนอย่างชัดเจน นอกจากนี้การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการวางแผนการจัดการระบบหลักสูตรและการออกแบบ การจัดลำดับขั้นตอนการสอนอย่างเป็นระบบขั้นตอน จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบและเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554)

อย่างไรก็ตามหากจะให้ปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนทั้งหมดให้เป็นไปในรูปแบบออนไลน์ ยังไม่อาจเป็นไปได้ เนื่องจากความพึงพอใจต่อการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ร่วมกับการเรียนการสอนนั้นก็มีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้ใช้งาน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้งานและอุปกรณ์และความสัมพันธ์กับบริบทของสถาบัน เนื่องจากนอกเหนือจากเนื้อหาความรู้ที่ได้รับจากการเรียนแล้ว ปฏิสัมพันธ์ การเชื่อมสัมพันธภาพระหว่างกันและการสร้างเครือข่ายระหว่างผู้เรียนด้วยกันและผู้เรียนกับผู้สอนก็มีความสำคัญยิ่ง และสิ่งเหล่านี้ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านเครื่องมือทางดิจิทัล

แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนสาขาการพัฒนาระหว่างประเทศ

จากข้อค้นพบการวิจัย แนวทางการพัฒนาแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การสนับสนุนทุนการศึกษา การส่งเสริมศักยภาพผู้เรียนผู้สอนและ การปรับตัวด้านเทคโนโลยี ดังนี้

ประการที่หนึ่ง การสนับสนุนทุนการศึกษายังเป็นส่วนสำคัญของการเพิ่มจำนวนผู้เรียนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้สามารถเข้าศึกษาในหลักสูตรนอกเหนือจากการคัดผู้มีสิทธิ์รับทุนตามหลักเกณฑ์แล้ว ประเด็นสำคัญ คือจำนวนเงินที่สนับสนุนทุนการศึกษายังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้หลักสูตรและมหาวิทยาลัยเสียโอกาสในการมีผู้เรียนที่มีศักยภาพทางความรู้ความสามารถแต่ขาดศักยภาพทางการเงินเข้าศึกษา ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยควรเพิ่มการให้ทุนการศึกษาแบบเต็มจำนวนทดแทนการลงลงของการให้ทุนจากองค์กรระหว่างประเทศในอดีต เมื่อได้ผู้เรียนที่มีศักยภาพสูงย่อมมีผลทางบวกต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและต่อเกณฑ์การชี้วัดคุณภาพของหลักสูตร

ประการที่สองการส่งเสริมศักยภาพผู้เรียนผู้สอน แม้เป้าหมายที่สำคัญของการเรียนด้านการพัฒนาระหว่างประเทศอยู่ที่การนำเอาองค์ความรู้และทักษะต่างๆ ที่ได้ศึกษามาไปพัฒนาสังคม ทั้งนี้การชี้วัดคุณภาพจากการพัฒนาดังกล่าวมีความเป็นนามธรรมและใช้เวลาค่อนข้างนานในการปรากฏผล ด้วยเหตุนี้จึงมีเกณฑ์อื่นเพื่อนำมา

ปรับใช้ในการวัดคุณภาพ เนื่องจากข้อกำหนดเรื่องการจบการศึกษาและเกณฑ์ชี้วัดด้านคุณภาพการศึกษาในปัจจุบันมีการวัดจากผลงานทางวิชาการของผู้เรียนและผู้สอน สิ่งที่จะช่วยผลักดันให้ผู้เรียนผลิตผลงานที่มีคุณภาพมากขึ้น คือ การจัดรายวิชาหรือเพิ่มการอบรมที่เน้นการเขียน เพื่อตีพิมพ์ในฐานข้อมูลที่ได้รับการยอมรับโดยควรมีการจัดอบรมทั้งในช่วงต้นและปลายการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้มีการเตรียมตัวไว้ตั้งแต่รอบแรก และหากมีข้อซักถามเพิ่มเติมสามารถปรึกษาผู้อบรมได้แต่เนิ่นหรือสามารถสอบถามเพิ่มเติมในการอบรมครั้งหลัง สิ่งนี้สามารถช่วยให้ผู้เรียนสามารถเตรียมผลิตผลงานเพื่อตีพิมพ์ได้ตั้งแต่เริ่มต้นเข้าเรียนและยังสามารถสำเร็จการศึกษาได้ตามกำหนด

ประการสุดท้าย การปรับตัวด้านเทคโนโลยีในช่วงการแพร่ระบาดโควิด-19 การลงพื้นที่เพื่อศึกษาจากภาคสนามโดยตรงทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศไม่สามารถดำเนินการได้อย่างสะดวก จึงมีการเรียนรู้ผ่านทางการบรรยายและสัมมนาออนไลน์แทนที่ การดำเนินการดังกล่าวที่มีประสิทธิภาพสามารถช่วยลดช่องว่างจากการไม่สามารถลงภาคสนามได้ ทั้งนี้จึงควรคำนึงถึงการออกแบบการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์จากการลงพื้นที่ศึกษาให้ได้มากที่สุด นอกจากนี้การเรียนการสอนออนไลน์มีผลให้เกิดการขาดปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและเกิดความเครียดได้ ผู้บริหารควรตระหนักถึงความสำคัญของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบบูรณาการ ซึ่งมีข้อมูลด้านวิชาการ สังคม อารมณ์ และสุขภาพร่างกาย เพื่อให้บริการผู้เรียน ในส่วนการรับมือต่อระดับความคุ้นชินการใช้เทคโนโลยีที่แตกต่างกัน ควรมีการอบรมด้านการใช้เทคโนโลยีหรือมีผู้ช่วยหรือประสานงานคอยอำนวยความสะดวก และพยายามจัดกิจกรรมหรือมีประเด็นถกถียงเพื่อดึงความสนใจและมีส่วนร่วมจากผู้เรียน ด้านทัศนคติของทั้งผู้เรียนและผู้สอนในการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือดิจิทัล ควรปรับทัศนคติที่มีต่อห้องเรียนเสมือนจริงและนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมการพัฒนาการเรียนการสอนที่หลากหลายและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน อันเป็นการปรับตัวให้เข้ากับภาวะที่ต้องมีการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยเพื่อต่อยอดองค์ความรู้จากการศึกษาครั้งนี้ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนด้านการพัฒนา โดยมีการศึกษาผลกระทบจากการแพร่ระบาดของไวรัวโควิด-19 อันนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ว่าส่งผลกระทบต่อวัตถุประสงค์หลักสูตรและผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ในลักษณะใด ประการต่อมาคือการขยายกลุ่มตัวอย่างและระยะเวลาเก็บข้อมูลในช่วงการระบาดของโควิดแล้ว เนื่องจากมีการชะงักงันด้านการเรียนการสอนและการปรับตัวหลายรูปแบบในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อหาแนวทางในการรับมือและจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสม และประการสุดท้ายควรมีการวิเคราะห์นโยบายทั้งในระดับประเทศและระดับสถาบันการศึกษาร่วมด้วยเพื่อสะท้อนทิศทางการพัฒนา การให้ทุนการศึกษา เกณฑ์กำกับคุณภาพด้านการศึกษา และการเตรียมการด้านเทคโนโลยีกับการศึกษาเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงต่อไป

เอกสารอ้างอิง

รักษิต สุทธิพงษ์. (2560). กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษากับการพัฒนาครูไทยในยุคดิจิตอล. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 19*(2), 344-355.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). *การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: อาร์ แอนด์ ปริ้นท์.

วิทยา วาโย, อภิรดี เจริญนุกูล, ฉัตรสุดา กานกายันต์ และ จรรยา คนใหญ่. (2563). การเรียนการสอนแบบออนไลน์ภายใต้สถานการณ์แพร่ระบาดของไวรัส COVID-19: แนวคิดและการประยุกต์ใช้จัดการเรียนการสอน. *วารสารศูนย์อนามัยที่ 9, 14*(34), 285-298.

Brammer, S. & Clark, T. (2020). COVID-19 and Management Education: Reflections on Challenges, Opportunities, and Potential Futures. *British Journal of Management, 31*(3), 453-456. DOI:10.1111/1467-8551.12425

Browne, S. (1997, April 29). *The Rise and Fall of Development Aid.* Retrieved 12 11, 2021, from United Nations University World Institute for Development Economics Research: https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/WP143.pdf

Fardella, C., Baleriola, E., & Enciso, G. (2020). Practices and Discourse of Academic: Local Lessons to Address the Digital Shift in Academic Management. *Digital Education Review, 37*, 64-78.

Hussin, W., Harun, J. & Shukor, N. (2019). Online Interaction in Social Learning Environment towards Critical Thinking Skill: A Framework. *Journal of Technology and Science Education, 9*(1), 4-12.

Knight, J. (2004). Internationalization Remodeled: Definition, Approaches, and Rationales. *Journal of Studies in International Education*, *8*(1), 5-31. DOI: 10.1177/1028315303260832

Kothari, U. (2019). *A Radical History of Development Studies*. London: Zedbooks.

Lewis, D. (2007). *The management of non-governmental development organizations*. New York: Routledge.

Shenoy, V., Mahendher, S. & Vijay, N. (2020). COVID 19-Lockdown: Technology Adaptation, Teaching, Learning, Students Engagement and Faculty Experience. *Mukt Shabd Journal*, *9*(4), 698-702.

Spiegel, S. (2017). Decolonising Online Development Studies? Emancipatory Aspirations and Critical Reflection - a Case Study. *Third World Quarterly, 38*(2), 270-290. DOI: 10.1080/01436597.2016.1256767

Williams, D. (2014). The Study of Development. In B. Currie-Alder, R. Kanbur, D. M. Malone, & R. Medhora, *International Development: Ideas, Experiences, and Prospects* (pp. 21-34). Oxford: Oxford University Press.

Zhang, W., Wang, Y., Yang, L., & Wang, C. (2020). Suspending Classes without Stopping Learning: China's Education Emergency Management Policy in the COVID-19 Outbreak. *Journal of Risk and Financial Management*, *13* (55), 1-6.